

Ромакін Володимир Вікторович – начальник міжнародного відділу Миколаївського державного гуманітарного університету ім. Петра Могили. Коло наукових інтересів – політика реформування освіти.

Академічна чесність як політична проблема

У статті стверджується, що проблема академічної чесності має велике значення для стійкого розвитку суспільства і повинна вирішуватись політичними шляхами. Автор вважає головною причиною зростання академічної нечесності протиріччя між традиціями класичного університету і прискореним розвитком суспільства.

The article asserts that the problem of academic honesty is of cardinal importance for sustainable development of the society. The problem must be solved by political ways. A contradiction between traditions of the classical university and accelerated development of the society is the main reason of academic dishonesty rising.

Чесність – це найкраща політика.

Бенджамін Франклін

Процес розвитку нашого суспільства прийняв не тільки загальносвітовий, але і загальноосвітній характер. Наприклад, одне з головних досягнень Європейського Союзу, як вважають його члени, – успішне виконання програм, що дають можливість студентам вчитися у різних країнах, вивчати їхню мову і культуру. Високі технології та рівень освіти населення стали визначним чинником розвитку суспільства. В цих умовах стає все більш очевидною національна роль університетів. На думку Е. Гідденса, сучасні університети формують “космополітичну” генерацію, яка гратиме вирішальну роль у майбутньому розвитку Європи [1].

Професор В.С. Журавський взагалі розглядає освіту як “модернізаційне ядро сучасного суспільства чи, в усякому разі, основний чинник його мобільності та пластичності”, причому “...основні суспільні цілі система освіти реалізує не лише через адаптацію до викликів сучасного суспільства, орієнтованого на постійне і всебічне оновлення, а й через вплив на формування стандартів цього оновлення, тобто на весь процес модернізації суспільства” [2].

Українське суспільство боляче шукає шляхи власного розвитку. В Україні, за словами академіка НАН України Івана Кураса, склалися нові соціально-економічні, політичні та культурно-духовні реалії, відбулися настільки глибинні зміни, що їх сукупність можна розглядати як мирну революцію, головним підсумком якої є

новий, по-своєму унікальний український соціум [3].

Разом із цим більшість населення приваблюють зразки соціальних та політичних стандартів європейських або північноамериканських країн. Для того, щоб рухатися саме у цей бік, необхідно визначити конкретні важелі і вжити відповідних політичних заходів, інакше загроза потрапити у корумповане суспільство на зразок, скажімо, деяких латиноамериканських країн або повернення до тоталітарного суспільства для українців абсолютно реальна. Економічній та політичній інтеграції України у такі об'єднання, як ЄС або НАТО, серед інших факторів заважає значний рівень корумпованості, за який наша країна підлягає критиці з боку країн – членів цих організацій.

Одним з головних чинників, який визначить долю українського суспільства, є роль закону в ньому і ступінь його виконання. Саме ставлення населення до законів відрізняє такі типи суспільства, до яких ми прагнемо, і ті, яких намагаємося запобігти. Ще Платон казав, що справедливість існує лише там, де ті, хто не був несправедливо покараний, відчувають таке ж роздратування, як і ті, що постраждали. Для того, щоб обрати демократичний шлях, необхідно не тільки мати добре законодавство, але і розвинути у нашого народу звичку поважати і неухильно додержуватися законів. Німецький письменник Манфред Хаусман висловив ключову думку, що демократія значить залишатися вірним правилу гри, навіть коли рефері не дивиться.

Найкращі зразки розвитку суспільства існують у тих країнах, де закони мінімально обмежують права особи на тлі високого рівня лояльності населення. Навпаки, довгі роки населення України жило у тоталітарному суспільстві, де жорстка система обмежень примушувала практично кожного громадянина обходити закони. Скажімо, зробити ремонт у власній квартирі неможливо було без того, щоб не купити крадені з виробництва будівельні матеріали, бо в магазині їх просто не було. Таким чином, все населення колишнього СРСР було, фактично, кримінальним. Як висловився Махатма Ганді, громадська непослушність стає святим обов'язком, коли держава стає беззаконною або корумпованою.

У першу чергу, потрібне фактичне, а не декларативне визнання верховенства права з боку тих осіб, які в майбутньому будуть приймати відповідальні рішення в країні. Це люди із ви-

щою освітою, і серед них – теперішні або майбутні студенти. Але у вищій та середній школі, як і за радянських часів, майбутні лідери нашого суспільства фактично вчаться порушувати закони. Йдеться про так звану академічну чесність.

В Україні не приділяється достатньої уваги одному з важливіших видів корупції, який називається академічною нечесністю, хоча це є однією з важливих проблем безпеки країни. Від менталітету еліти суспільства – фахівців із вищою освітою – залежить те, які стосунки будуть складатися в економіці, бізнесі та соціальній сфері. За висловом Людвіга фон Мізеса, майбутнє людства залежить від можливості еліти впливати на громадську думку у вірному напрямі.

На жаль, основні документи про освіту [4; 6] не мають навіть і згадки про академічну чесність. Жодної дисертаційної роботи, яка зберігається у бібліотеці ім. Вернадського, не присвячено проблемам чесності у вищій освіті. Пошук інформації в Інтернет показав, що в США, навпаки, безліч статей і досліджень присвячено проблемі, яка визначається терміном “академічна чесність” [7].

Необхідність проведення великих досліджень та створення національної системи боротьби з академічною нечесністю очевидні. Якщо ми маємо за ціль створити правове суспільство – наші молоді фахівці повинні вчитися не тільки професійним навичкам, але й суворо додержуватися законів, що існують. Адже освіта, за словами В.Д. Журавського, – це не лише трансформація і поширення знань, а передусім формування людини [2]. На жаль, поки досвід академічної нечесності, який отримують студенти в наших університетах, – це тренування на подальше порушення законів держави.

Університети США розглядають нечесність як загрозу національній безпеці. За багаторічну історію боротьби із нечесністю в університетах США створена певна класифікація її видів: списування, плагіаторство, брехня, надання або отримання допомоги, що заборонена, фальсифікація лабораторних або дослідницьких результатів, підробка оцінок, купівля або крадіжка робіт [8]. Академічна нечесність розглядається не тільки як причина низької якості знань, але і як порушення законів.

Проблему академічної нечесності в Україні фактично висвітили американські професори, що працювали в українських університетах, і були вражені рівнем списування і плагіату та

спокійним ставленням до цього українських професорів. Один з випусків Вісника Програми академічних обмінів імені Фулбрайта, завдяки активній позиції директора Програми в Україні професора Марти Богачевської-Хомяк, був повністю присвячений цій проблемі.

За висловом професора економіки Рея Джонса, “щось не так в самій основі цієї системи... Українські студенти не мають стандарту академічної поведінки, до якого б вони могли звертатися. Немає також і межі неприйнятної академічної поведінки. Здається тривіальним нагадувати, що вища освіта повинна ґрунтуватися на правді... Створено не програму для здобуття професійних знань, а гру, в якій можна виграти завдяки спритності”. Особливо його вразило поширене в наших університетах правило, яке дозволяє багаторазово перескладати іспити: “Навіть важко уявити, який розумник це придумав. Це знімає з викладача відповідальність за академічне оцінювання знань і перетворює його на гру. В результаті викладач віддає свій дорогоцінний час не гарним студентам, які принесуть користь суспільству, а поганим, які навряд чи зможуть використати можливості навчання тепер або в майбутньому... Якби існував інституційний засіб для зниження рівня вищої освіти, то саме це правило повинно було б займати перше місце” [9].

Ці думки доповнює Фулбрайтівський науковець Ванесса фон Струнсе, яка протягом 2000-2001 навчального року викладала право у трьох українських вищих навчальних закладах: “Привнесення атмосфери поваги в українську університетську аудиторію є важким завданням, оскільки стан “списуючої говорильні” глибоко вкорінений, освячений звичкою і терпимим ставленням. Однак така толерантність роз’їдає саму систему навчання” [10].

Поставимо питання: *чи намагаються українські освітяни дослідити і розв’язати проблему?* Очевидна відповідь – “ні”, бо практично немає публікацій. Наступне питання: *чому ні?*

Відповідь А) – *не вважають це суттєвою проблемою?* – Так, бо дехто навіть вважає корисним підготовку шпаргалок. Ми не маємо права навчати нечесності, виправдовуючи це тим, що необхідно пристосуватися до реальних умов у країні. Навпаки, чесність необхідна для того, щоб негайно змінити ці умови. Так само, скажімо, ми не навчаємо в обов’язковому режимі карате у школах тільки тому, що є злодія у світі, а

доручаємо наш захист державі. Інакше ми будемо компрометувати саму ідею влади і множити злодійство.

Відповідь Б) – *не знають, як це вирішити?* – Так, бо маємо ситуацію, коли, за словами Т. Зурабішвілі (Телавський Державний університет імені Я. Гогешвілі, Грузія), у суспільстві змінені цінності і орієнтири інституту освіти. Всі групи людей, що включені у систему освіти і причетні до її реформації, переслідують інші цілі, ніж освіта сама по собі [11]. Розглянемо кожну групу окремо.

Однією з головних причин списування і плагіату **студентів** є те, що в наших університетах склалася ситуація, коли відсутня мотивація студентів до отримання знань. Мотивацією і головним пріоритетом більшості студентів і школярів стало отримання не якісних знань, а формального посвідчення про освіту – диплома.

З іншого боку, **викладачі**, намагаючись подолати проблему власної бідності, одночасно викладають у декількох університетах і не мають можливості та бажання витратити час на боротьбу за якість. Часто навіть ті професори, які намагаються боротися, змушені відступити під тиском адміністрації або через загрозу виглядати “білою вороною” серед колег, хоча, як влучно сказав Адлай Стівенсон, вільне суспільство – це таке, в якому безпечно бути непопулярним.

Третя сторона – **адміністрація** – часто теж не зацікавлена у створенні чесних умов, оскільки побоюється відвернути абітурієнтів-контрактників від вступу туди, де важко вчитися. Та і відрахування студентів, що вчаться за контрактом, може суттєво вплинути на достатньо важку економічну ситуацію в університеті. Таким чином розвиваються корупційні стосунки та протекціонізм.

Місцева влада також зацікавлена у зростанні кількості студентів, а не у якості навчання, бо значна кількість молоді на 4-6 років переводиться з категорії безробітних до категорії студентів, а це, на їхню думку, покращує соціальний стан, та ще і за рахунок власне студентів, оскільки більшість нових вузів працюють на контрактних засадах. При цьому місцеве керівництво не вважає себе відповідальним за довготривалі наслідки і подальшу кар’єру цих, так би мовити, спеціалістів. Ситуація нагадує колишні фінансові піраміди, коли недосвідченість населення і занадто велика довіра до авторитету і компетент-

ності влади та ЗМІ призвела до важких соціальних наслідків.

Разом із цим не слід все списувати, як це робиться [11], на сучасні умови перехідного періоду. Покоління людей, що вчилися в радянські часи, добре пам'ятають жадливий рівень списування і шпаргалок, а також реальні можливості легко отримати диплом у більшості вузів на заочному або вечірньому відділенні.

Також абсолютно зрозуміло, що такий стан обумовлений не лише економічними проблемами вищої школи. Проблема, про яку згадується, може і повинна вирішуватися за рахунок політичних рішень, оскільки реформа школи – це питання не стільки педагогічне, скільки політичне. Ще Ф. Енгельс казав, що школа та армія – дві найконсервативніші соціальні інституції, які за власною природою не можуть самі себе реформувати. Це завжди визнавали і педагоги. Великий К.Д. Ушинський вважав, що не педагоги, а народ і його великі люди прокладають шлях у майбутнє, при цьому школа тільки іде цим шляхом разом з іншими громадськими силами.

Таким чином, слід *негативно* відповісти ще на одне питання: *чи можуть освітяни самостійно вирішити проблему академічної чесності?* Доручити освіті самій боротьбу із нечесністю – значить ще загострити цю проблему. До речі, досвід інших країн показує, що там освіта сама теж не може вирішити цю проблему, більш того, проблема загострюється.

Як стверджують багато іноземних дослідників цього явища, причиною зростання рівня академічної нечесності є легкий доступ до джерел інформації завдяки, перш за все, Інтернет. Автор не згоден із цим і вважає, що головною причиною зростання рівня академічної нечесності є прискорення темпів розвитку суспільства і пов'язана з цим криза сучасного класичного університету як суспільної інституції. Ця криза обумовлена протиріччям між традиціями класичного університету і економічними потребами сучасного суспільства. Суспільство розвивається із прискоренням. Професори не встигають за вибуховим нарощуванням знань та запізнаються перетворювати їх у навчальні курси. Внаслідок цього навчання не відповідає потребам студентів, тому мотивація навчитися знижується, а мотивація отримати сертифікат про освіту провокує нечесність.

Світова історія розвитку університетів налічує приблизно вісімсот років. Практично протя-

гом всього часу це були об'єднання людей, які вірили у наукове пізнання і проповідували його всюди і завжди. На думку М. Зубрицької, теорія глобалізації ("глобального села"), що обґрунтовує зменшення політичних розбіжностей за рахунок економічних факторів, стала неймовірним випробуванням для класичної ідеї університету, згідно з якою університет розглядали як охоронця скарбниці знань та формування людської особи, яка буде одночасно і здобувачем, і охоронцем цих знань [12]. Далеко не всі скарби мають зараз економічне значення, і зберегти їх для майбутніх нащадків, яким ці знання будуть, можливо, вкрай потрібні чи навіть мати вирішальне значення, – це важлива місія університету, яка потребує абсолютної чесності і порядності з боку вчених і певної волі з боку політичної влади.

Як свідчить аналіз публікацій, американське суспільство намагається не приховати або ігнорувати проблему зростання рівня нечесності в університетах, а навпаки, проголосити її як соціальну загрозу. Одна з найповажніших і найвідоміших газет США U.S. News & World Report провела опитування серед випадково обраних 1000 громадян, серед яких було 200 студентів коледжів. Питання було таке: "Чи часто ці люди бувають нечесними?". Висновком було те, що академічне шахрайство зростає і впливає на всі прошарки суспільства. Розподіл відсотків людей, що відповідали "Часто", вказаний у табл. 1 [13].

Статистика з того ж джерела, яка стосується академічної чесності студентів і школярів, наведена у табл. 2.

У країнах колишнього СРСР проблема академічної нечесності є більш гострою, ніж в інших розвинутих країнах, внаслідок:

- 1) довготривалих традицій, обумовлених багаторічним тоталітарним режимом;
- 2) процесу трансформації, в якому зараз знаходиться українське суспільство.

На щастя, розуміння того, що проблема академічної чесності є нагальною, починає охоплювати і наших науковців і адміністраторів. В інтерв'ю газеті "Дзеркало тижня" директор Інституту вищої освіти АПН України, доктор філософських наук, професор, член-кореспондент АПН України Віктор Андрущенко, розповідаючи про враження від відвідування американських університетів, казав про необхідність введення системи академічної чесності від дитячого садка до школи і далі до вузу. На його думку, українська система освіти має перейти на такі методи (моделі, техно-

логії) навчання, які переносять центр ваги контролю за якістю освіти на особистість, на самоконтроль і самовідповідальність, а в освіті повинна сформуватися культура, при якій красти чужі думки та списувати, користуватися шпаргалками буде просто соромно [14].

Щоб вирішити проблему, політика в галузі освіти має обрати нову парадигму, наприклад, використати концепцію соціальної відповідальності. Вона відрізняється від юридичної і розглядається як добровільний відгук організації на соціальні проблеми суспільства. На думку Л. Фігліна, поняття соціальної відповідальності визначається як здатність організації оцінити наслідки власної діяльності для стійкого розвитку суспільства [15].

Для регламентації соціальної відповідальності громадські, комерційні та інші організації, а також служби управління США та Європи створили перший міжнародний стандарт "Соціальна

відповідальність 8000" (SA 8000: 1997) [16]. Сподіваємося, що так, як зараз інтенсивно впроваджується аналогічний міжнародний стандарт управління якістю продукції ISO 9000, через деякий час світове суспільство буде вимагати відповідності стандарту соціальної відповідальності. Не хотілось, аби, як часто трапляється, ми здоганяли світ і у цьому напрямі.

Висновки

1. Зростання рівня академічної нечесності не є проблемою лише освіти, а гострою нагальною політичною проблемою розвитку українського і світового суспільства.
2. Цій проблемі не приділяється достатньої уваги ні в нормативних документах, ні в роботах українських науковців.
3. Необхідним є проведення досліджень, спрямованих на пошук політичних рішень, які б забезпечили створення національної системи боротьби з академічною нечесністю в Україні.

Таблиця 1

Соціальні і професійні групи	Відсоток позитивних відповідей
Політики	89%
Юристи	78%
Журналісти	76%
Адміністратори високого рангу кращих американських компаній	73%
Державні службовці	72%
Працівники великих компаній	69%
Власники бізнесу	60%
Бухгалтери	55%
Лікарі	40%
Агенти податкової служби	55%
Програмісти	28%
Вчителі	25%
Школярі	72%
Батьки школярів	31%
Студенти-спортсмени	68%
Студенти коледжів	64%
Одружені чоловіки	58%
Одружені жінки	45%
Багаті	69%
Бідні	45%
Особи похилого віку	15%

Таблиця 2

Студенти вважають нечесним, коли:	Відсоток позитивних відповідей
Батьки пишуть за студентів вступні роботи до коледжу	91%
Батьки покращують шкільні роботи	74%
Запрошують фахівця, аби допомогти із підготовкою або організацією вступного тестування	42%
Батьки редагують вступні роботи до коледжу	41%
Батьки редагують домашні завдання	26%
Студенти сплачують за репетиторство з метою покращити результати складання національних тестів (SAT)	25%

Література

1. Роль образования и науки в процессе мировой глобализации. Форум-2000 // Проблемы теории и практики управления. – 2002. – № 2 // http://www.ptpu.ru/issues/2_02/20_2_02.htm.
2. Журавський В.С. Вища освіта як фактор державотворення і культури в Україні. – К.: Видавничий Дім "Ін Юре", 2003. – 416 с.
3. Курас І.Ф. Українське суспільство на рубежі століть: утвердження реформаторського курсу // Вісник Національної Академії наук України. – 2001. – № 2.
4. Указ Президента України № 832/95 "Про основні напрями реформування вищої освіти України" // Урядовий кур'єр. – 1995. – № 141-142. – С. 6.
5. Закон України № 2984-III "Про вищу освіту" // Голос України. – 2002. – № 43 (2794). – 5 березня. – С. 10-15.
6. Національна доктрина розвитку освіти. Затверджено Указом Президента України від 17 квітня 2002 року № 347/2002.
7. Ромакін В.В. Академічна чесність у вищій освіті // Наукові праці: Науково-методичний журнал. Вип. 7. Педагогічні науки. – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2002. – С. 23-29.
8. North Carolina State University Code of Student Conduct // http://www2.ncsu.edu/%20ncsu/stud_affairs/policies/code95.html.
9. Джонс Р.М. Академічна корупція в Україні // Вісник Програми академічних обмінів ім. Фулбрайта в Україні. – 2001. – № 6. – С. 4-6.
10. Струнсе В. Місія досяжна: підвищення академічної чесності в українській освіті // Вісник Програми академічних обмінів ім. Фулбрайта в Україні. – 2001. – № 6. – С. 10-11.
11. Зурабишвили Т. Проблема академической честности в системе среднего и высшего образования Грузии. Доклад на международной научно-практической конференции "Инновационные процессы и социальное партнерство в образовании", Новосибирск, 30 октября 2002 г. // http://open.websib.ru/conference/zurab_t.html.
12. Зубрицька Марія. Філософський екскурс ідеї університету: в складних лабіринтах пошуку істини // Ідея університету: Антологія / Упорядн.: М. Зубрицька, Н. Бабалік, З. Рябчинська; Відп. ред. М. Зубрицька. – Львів: Літопис, 2002. – С. 7-22.
13. Carolyn Kleiner and Mary Lord. The Cheating Game // U.S. News & World Report. November 22, 1999. – P. 54-57, 61-64, 66.
14. Розумний А. Америка університетська: погляд зсередини // Дзеркало тижня, № 23 (398), 22-27 червня 2002 року // <http://www.mirror.kiev.ua/nn/show/398/35150>.
15. Фігліні Л. Модель управління качеством социальной ответственности организации // Проблемы теории и практики управления. – 2003. – № 2 // http://www.ptpu.ru/issues/2_03/14_2_03.htm.
16. Белбелян С.С. Стандарт SA 8000. Сертификация на соответствие социально-этическим нормам // Сертификация. – 1998. – № 3. – С. 29-30.

Надійшла до редколегії 06.12.2002 р.